

«ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΤΙΟΥ»

Ο προσδιορισμός της αιτίας εμφανίζεται με τρεις διαφορετικές μορφές:

- 1) ως προσδιορισμός του αναγκαστικού αιτίου.
- 2) ως προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου
- 3) ως προσδιορισμός του τελικού αιτίου.

1. Ως **‘αναγκαστικό αίτιο’** ονομάζουμε μία λέξη – έννοια η οποία εμφανίζεται ότι προξένησε ένα γεγονός, χωρίς σκοπιμότητα, χωρίς πρόθεση, αλλά ότι λειτούργησε ως προϋπόθεση για την εμφάνιση ενός αποτελέσματος. Το ‘Αίτιον’ σ’ αυτήν την περίπτωση εμφανίζεται ως **‘απλή αφαιρετική’** με ρήματα που δηλώνουν συναίσθημα ή ψυχικό πάθος, όπως π.χ. *laboro: ταλαιπωρούμαι, exsilio: εκτινάσσομαι, exsulto: παίρνω θάρρος, triumpho: θριαμβεύω, lacrimo: κλαίω, ardeo: φλέγομαι*, κ.ά.
- (i) *doleo te aliis laborare, Cic. Ep. ad Fam. iv,3* = λυπούμαι για το γεγονός ότι εσύ ταλαιπωρείσαι εξ αιτίας άλλων
- (ii) *exsultare laetitia, triumphare gaudio coepit, Cic. Pro Cluent. 14* = αυτή άρχισε να παίρνει θάρρος εξ αιτίας της ευτυχίας της, και να εκδηλώνει θριάμβους εξ αιτίας της χαράς της.
- (iii) *exsilui gaudio, Cic. Ep. ad Fam. xvi, 6* = πήδηξα από την χαρά μου
- (iv) *gubernatoris ars utilitate non arte laudatur, Cic. Fin. i,42* = η τέχνη του κυβερνήτη επαίνεείται εξ αιτίας της ωφελιμότητάς της, κι όχι εξ αιτίας της ίδιας της τέχνης.

Η αφαιρετική του ‘αναγκαστικού αιτίου’ απαντά όμως και με κοινά ρήματα:

- (v) *in culpa sunt qui officia deserunt mollitia animi, Cic. Fin. i,10,33* = διαπράττουν σφάλμα εκείνοι που παραμελούν το καθήκον τους εξ αιτίας της νωθρότητας της ψυχής τους.
- (vi) *Oderunt peccare boni virtutis amore, Hor. Ep. i,16,52* = οι ευγενείς άνθρωποι απεχθάνονται την αμαρτία εξ αιτίας της αγάπης τους για την δόξα
- (vii) *vulnus accepit eoque interit, Cic. Att. 5,20,3* = δέχθηκε ένα τραύμα κι εξ αιτίας αυτού πέθανε.
- (viii) *abscesserant metu hostes, Liv.21,26,2* = οι εχθροί αποχώρησαν εξ αιτίας του φόβου
- (ix) *ei vel aetate vel curae similitudine patres appelabantur, Sal. Cat. 6,6* = αυτοί είτε εξ αιτίας της ηλικίας τους, είτε εξ αιτίας της ομοιότητας της φροντίδας τους, αποκαλούνταν ‘πατέρες’.

Μια σειρά συγκεκριμένων λέξεων σε αφαιρετική πτώση (της αιτίας) συντασσόμενες με γενική λειτουργούν ως σταθερές εκφράσεις συνήθως επαναλαμβανόμενες: *arbitratu, hortatu, impulsu, iussu, missu, rogatu, consilio, auctoritate*

- (x) *ille veritus...ne civitas impulsu eorum diceret, Caes. B.G. 5,25,4* = εκείνος επειδή φοβήθηκε...μήπως η πολιτεία εξ αιτίας της παρακινήσεως εκείνων μλούσε...
- (xi) *qui rei frumentariae iussu Caesaris praeerat, Caes. B.G. 7,3,1* = ο οποίος με διαταγή του Κείσαρα προϊστάτο στον τομέα της τροφοδοσίας
- (xii) *sive casu sive sive consilio deorum..., Caes. B.G. 1,12,6* = είτε εξ συμπτώσεως είτε εξ αιτίας σχεδίου των θεών

☛ Σε κάποιες όμως περιπτώσεις οι αφαιρετικές δεν είναι της αιτίας, αλλά του μέσου ή του οργάνου:

- (xiii) *auctoritate Orgetorigis permoti constituerunt, Caes. B.G. 1,3,1* = παρακινημένοι από το κύρος του Οργκετόριγα αποφάσισαν, όπου μπορεί να μεταφράζουμε την αφαιρετική ‘auctoritate’: ‘από το κύρος’, αλλά δεν υπάρχει περίπτωση ποιητικού αιτίου, ούτε αναγκαστικού αιτίου. Το νόημα είναι πως ο Οργκετόριγας παρακινήθηκε ‘με το κύρος’.
- (xiv) *suo auctoritate adductum Ariovistum finem iniuriis facturum, Caes. B.G. 1,33,1* = (είπε ο Κείσαρ ότι) ο Αριόβιστος θα βάλει ένα τέλος σ’ αυτήν την διαμάχη, διότι οδηγήθηκε εκεί από το δικό του κύρος (του Κείσαρα). Ομοίως κι εδώ η αφαιρετική ‘suo auctoritate’ δεν δίνει κανενός είδους αίτιο, αλλά το μέσον με βάση το οποίο ο Αριόβιστος έφτασε σε ένα αποτέλεσμα. Οι μεταφράσεις στην ν.ε. δεν αποδίδουν πάντοτε την ακριβή συντακτική θέση ενός ονόματος.
- (xv) *virgis caedetur, Cic. Verr., iii,28,69* = θα χτυπηθεί από (με) βέργες. Η αφαιρετική ‘virgis’ αποδίδει το μέσον ή το όργανο.

2. Ως προσδιορισμό του **‘ποιητικού αιτίου’** ονομάζουμε την λέξη εκείνη η οποία βρίσκεται δίπλα από ρήματα παθητικής φωνής και δηλώνει πως εκείνη ήταν που είχε την πρόθεση να φέρει το εμφανιζόμενο αποτέλεσμα στο υποκείμενο. Αυτό σημαίνει ότι το ‘ποιητικό αίτιο’ πρέπει λογικά να είναι ένα φυσικό πρόσωπο (ή ον, *χix*), και εκφέρεται εμπροθέτως με **‘a/ab + αφαιρετική’**:

(*χvi*) *Ab amicis prodimur, C. Cluent. 52,143* = από τους φίλους προδιδομαστε ή οι φίλοι μας προδίδουν.

(*χvii*) *Laudatur ab his, culpatur ab illis, Hor. S, i, 2,11* = αυτός επαυνείται από εκείνους, τιμωρείται από αυτούς

(*χviii*) *ab animo tuo quidquid agitur id agitur a te, Cic. Tusc. i, 52* = ο,τιδήποτε γίνεται από την ψυχή σου, γίνεται από εσένα.

(*χix*) *a filiis in iudicium vocatus est, Cic. Cato M. 22* = από τους φίλους τους οδηγήθηκε σε δίκη

(*χx*) *a cane non magno saepe tenetur aper, Ov. Rem Am., 422* = από ένα σκύλο όχι ιδιαίτερα μεγάλο πολλές φορές πιάνεται ένας κάπρος.

☛☛ Χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή επίσης η παρουσία της απλής αφαιρετικής δίπλα από ρήματα παθητικής φωνής, διότι άλλοτε μπορεί να δηλώνει το αίτιο ως ‘αναγκαστικό’ (*iv, ix*), και άλλοτε να δηλώνει το ‘μέσον’ ή το ‘όργανον’ (*χiv, xv*).

Δείτε τρία παραδείγματα με τις ίδιες λέξεις, αλλά με διαφορετική χρήση προσδιορισμών:

(*χxi*) *Xerxes certior factus est nuntio* = ο Ξέρξης ενημερώθηκε από μία (με μία) αναγγελία.

(*χxii*) *Xerxes certior factus est a nuntio* = ο Ξέρξης ενημερώθηκε από ένα αγγελιαφόρο

(*χxiii*) *Xerxes certior factus est per nuntium* = ο Ξέρξης ενημερώθηκε μέσω ενός αγγελιαφόρου.

Στο παράδειγμα (*χxi*) το ‘nuntio’ είναι αφαιρετική πτώση απρόθετη. Από αυτήν την άποψη μπορεί να είναι είτε το ‘αναγκαστικό αίτιο’ είτε το ‘μέσον’. ‘Αναγκαστικό αίτιο’ δεν μπορεί να είναι, διότι δεν εμφανίζει την ‘αιτία’ της ενημερώσεως, αλλά το ‘μέσον’, οπότε πρόκειται για αφαιρετική του ‘μέσου – οργάνου’. Η αφαιρετική του ‘μέσου – οργάνου’ αν είναι πράγμα ή έννοια, τότε εκφέρεται με αφαιρετική απλή, ενώ αν είναι φυσικό πρόσωπο με ‘reg+αιτιατική’. Άρα εδώ η αφαιρετική ‘nuntio’ ανήκει στο ουσιαστικό ‘nuntium, -ii = ‘η αγγελία’, κι όχι στο ‘nuntius, -i = ο αγγελιαφόρος’.

Στο παράδειγμα (*χxii*) επειδή η αφαιρετική είναι εμπρόθετη με ρήμα παθητικό, είναι ποιητικό αίτιο, οπότε πρέπει να είναι ‘Φυσικό πρόσωπο’, και γι’ αυτό πρόκειται για την αφαιρετική του ‘nuntius, ii’: ‘ο αγγελιαφόρος’.

Στο παράδειγμα (*χxiii*) έχουμε εμπρόθετο προσδιορισμό του μέσου, οπότε έχουμε ‘Φυσικό πρόσωπο’.

☛☛☛ Αν έχουμε ρήμα περιφραστικής συζυγίας με Γερουνδιακό, τότε το ποιητικό αίτιο εκφέρεται με **Δοτική απλή**

(*χxiv*) *Diligentia praecipue colenda est nobis, Cic. Orat. ii, 35,148* = η επιμέλεια πρέπει να φροντίζεται από εμάς ιδιαιτέρως

Συνήθως όμως τις περισσότερες φορές όταν έχουμε μετοχή παρακειμένου, τότε το ποιητικό αίτιο εκφέρεται με **Δοτική απλή**

(*χxv*) *Mihi res tota provisa est, Cic. Verr. iv, 42,91* = υπήρξε ένα ενδιαφέρον από εμένα για όλο το ζήτημα

(*χxvi*) *Mihi deliberatum et constitutum est, Cic. Leg. Agr. i,25* = αποφασίστηκε και οργανώθηκε από εμένα

3. Όταν η αιτία πρόκειται να εκφραστεί ως το ‘κίνητρο’ για μία ενέργεια, τότε λέμε ότι έχουμε τον προσδιορισμό του **‘τελικού αιτίου’**, όπου το αίτιο εμφανίζεται και ως το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα εκ μέρους του υποκειμένου. Ο προσδιορισμός του ‘τελικού αιτίου’ εκφέρεται εμπροθέτως με **‘ob / propter + Αιτιατική’**.

(*χxvii*) *erat ob has causas summa difficultas, Caes. B.G. 4,24,2* = υπήρχε γι’ αυτούς τους λόγους μεγάλη δυσκολία

(=για να αντιμετωπιστούν αυτές οι αιτίες, υπήρχε μεγάλη δυσκολία).

Η επιλογή ‘ob has causas’ (που θα μπορούσε να ήταν και ‘propter has causas’) έγινε με κριτήριο το γεγονός ότι το υποκείμενο της πρόταση προσπαθεί να ξεπεράσει αυτές τις ‘causas’, και αυτές οι ‘causae’ είναι εκείνες που του δίνουν το ‘κίνητρο’ να ενεργήσει για να ξεπεράσει τις ‘δυσκολίες’. Συνεπώς δεν βρισκόμαστε ενώπιον ενός κλασσικού ‘αναγκαστικού αιτίου’ – ούτε βέβαια και ‘ποιητικού’, αλλά ενός ‘τελικού αιτίου’. Δείτε ένα παράδειγμα της v.ε. «Ο Δημοσθένης εξ αιτίας της δυσκολίας του στην ομιλία έκανε πολλές ασκήσεις». Αν μεταφράσουμε την πρόταση αυτήν στην λατινική, πρέπει να επιλέξουμε το ‘τελικό’ αίτιο: «*Demosthenes propter difficultatem in suo sermone multum se exercuerat*», διότι το νόημα δεν είναι ότι ‘έκανε ασκήσεις εξ αιτίας της

δυσκολίας', αλλά 'έκανε ασκήσεις για να ξεπεράσεις τις δυσκολίες'. Η πρόταση αυτή μοιάζει με αυτό που πολλές φορές λέμε, 'τρέχω, εξ αιτία της αργοπορίας μου', όπου η 'αργοπορία μου' δεν είναι το αναγκαστικό αίτιο, αλλά το 'τελικό' με την έννοια ότι 'τρέχω' για να μην αργήσω περισσότερο.

(xxviii) *ne ob hanc causam animo permoveretur, Caes. B.G. 7,53,1* = για να μη ταραχθεί στην ψυχή του εξ αιτίας αυτού του λόγου,

όπου επίσης η επιλογή του 'ob hanc causam' δίνει το 'τελικό αίτιο' με την λογική ότι το υποκείμενο της πρότασης προσπαθεί να αντιπαρέλθει αυτήν την 'causam', για να μη ταραχθεί στην ψυχή του.

(xxix) *nonnulli etiam Caesari nuntiabant...neque propter timorem signa laturos <esse>, Caes. B.G. 1,39,7* = και αρκετοί πληροφορούσαν τον Καίσαρα...πώς δεν πρόκειται να προχωρήσουν (κ.λ. 'να μεταφέρουν τα σύμβολα του πολέμου') εξ αιτίας του φόβου τους (=για να μη νοιώσουν φόβο).

Αν και εδώ δεν φαίνεται εντελώς καθαρά, όμως πάλι έχουμε την έννοια του 'τελικού αιτίου' με την λογική ότι 'αυτοί δεν θα προχωρήσουν, για να μη νοιώσουν φόβο'. Για να καταλάβετε καλύτερα την διαφορά μεταξύ των εμπροθέτων προσδιορισμών του 'τελικού αιτίου' και της αφαιρετικής του 'αναγκαστικού αιτίου', προσέξτε τα ακόλουθα παραδείγματα:

(xxx) (Μιλάει ο ίδιος ο Κικέρων για τον εαυτό του και τον φόβο που ένοιωθε πριν εκφωνήσει ένα λόγο): *Sic cogitabam...fore uti permultis in rebus timore prolaberer, Cic. Quinc. 77* = έτσι σκεφτόμουν...πώς δηλ. επρόκειτο να συμβεί ώστε σε πολλά ζητήματα εξ αιτίας του φόβου <μου> θα έπεφτα σε λάθη.

Ο προσδιορισμός του αιτίου εδώ εκφέρεται με απλή αφαιρετική ως 'αναγκαστικό αίτιο', διότι ο Κικ. ήδη πριν μιλήσει νοιώθει τον φόβο, και αυτός ο φόβος είναι που θα τον υποχρεώσει – αν μιλήσει – να πέσει σε λάθη. Όμως στο παράδειγμα (xxviii) αυτοί που πληροφορούν τον Καίσαρα ότι δεν θα προχωρήσουν, δεν φοβούνται για κάτι που τους συνέβαινε εκείνη την στιγμή, αλλά για ένα φόβο τον οποίο θα ένοιωθαν αν προχωρούσαν, και τον οποίο ήθελαν να αποφύγουν. Άρα αρνήθηκαν να προχωρήσουν για να μη φοβηθούν.

(xxxi) *huic Caesar legioni indulserat praecipue et propter virtutem confidebat maxime, Caes. B.G. 1,41,1* = σ' εκείνη την λεγεώνα ο Καίσαρ έδειξε μεγάλη ευμένεια, και εξ αιτίας της ανδρείας της την εμπιστευόταν πάρα πολύ.

Με τον εμπρόθετο προσδιορισμό 'propter virtutem' φαίνεται ότι ο Καίσαρ 'εμπιστευόταν' εκείνη την λεγεώνα όχι 'επειδή έδειξε' θάρρος, αλλά 'για να τιμήσει το θάρρος της'.

Το τελικό αίτιο εκφέρεται και με τις αφαιρετικές της αιτίας 'causa' & 'gratia' +γενική'.

(xxxii) *Sophistae] quaestus causa philosopharunt, Cic. Ac. ii,23,72* = οι Σοφιστές εξ αιτίας του κέρδους (για το κέρδος) φιλοσοφούν.

(xxxiii) *Tu me amoris magis quam honoris servavisti gratia, Enn. F. 287* = με έσωσες πιο πολύ εξ αιτίας της αγάπης σου (για να επιβεβαιώσεις την αγάπη σου για μένα), παρά εξ αιτίας του επαίνου (για να επαυθευθείς).

(xxxiv) *singuli singulos suae salutis causa delegerant, Caes. B.G. 1,48,6* = κάθε ένας επέλεγε από έναν εξ αιτίας της δικής του σωτηρίας (για την δική του σωτηρία).

Την διαφορά μεταξύ 'αναγκαστικού' και 'τελικού' αιτίου δείτε την στα ακόλουθα παραδείγματα:

(xxxv) *..ut multitudinē atque onere non nulli deprimerentur, reliqui hoc timore propius adire tartarentur, Caes. B.C. 2,43,4* = (εδώ περιγράφεται η άτακτη υποχώρηση ενός στρατεύματος με πλοiάρια από μία ακτή) = ώστε εξ αιτίας του πλήθους αλλά και του βάρους αρκετά πλοiάρια βυθίζονταν, και το υπόλοιπο πλήθος εξ αιτίας αυτού του φόβου διάσταζε να πλησιάσει την ακτή.

Εδώ έχουμε τρεις αφαιρετικές του 'αναγκαστικού αιτίου', 'multitudine, onere, timore', διότι αυτές λειτουργούν ως προϋπόθεση για να εμφανιστούν κάποια αποτελέσματα, δηλ. το 'πλήθος'(multitudo) και το βάρος των πλοiαρίων (onere) προκάλεσαν ως αποτέλεσμα την βύθισή τους, και τέλος ο 'φόβος' (timore) που ένοιωθαν εκείνη την στιγμή απέτρεπε τους υπόλοιπους από το πλησιάσουν την ακτή.

(xxxvi) *maximeque timoris causa pro se quisque id munus legationis recusabat, Caes. B.C. 1,33,1* = (η σύγκλητος ψάχνει να βρει απεσταλμένους για μία αποστολή πρεσβείας, αλλά κανείς δεν δέχεται λόγω του επικείμενου κινδύνου) και εξ αιτίας εξ αιτίας του φόβου τους ο κάθε ένας αρνιόταν αυτήν την τιμή της πρεσβείας.

Η χρήση του εμπροθέτου 'causa timoris' δείχνει ότι αυτοί που αρνούσαν να πάρουν μέρος στην αποστολή δεν ένοιωθαν φόβο εκείνη την στιγμή, δεν ήταν δηλ. ο φόβος της στιγμής εκείνης που τους απέτρεπε να συμμετάσχουν, αλλά ένας φόβος τον οποίο θεωρούσαν δεδομένο ότι θα συναντήσουν, αν δεχθούν να πάνε στην αποστολή εκείνη (=για να μη φοβηθούν).

(χχχvii) *mutlique praeterea per simulationem vulnerum ex castris in oppidum propter timorem sese recipiunt, Caes. B.C. 2,35,5* = και πολλοί προσποιούμενοι ότι ήταν τραυματίες, αποτραβήχτηκαν από το στρατόπεδο μέσα στην πόλη εξ αιτίας του φόβου τους.

Η χρήση του εμπροθέτου προσδιορισμού της αιτίας δείχνει ότι όσοι έφυγαν από το στρατόπεδο και υποχώρησαν μέσα στην πόλη δεν προέβησαν σ' αυτήν την ενέργεια διότι εκείνη την στιγμή ένοιωσαν φόβο, αλλά διότι θεώρησαν ότι μένοντας στο στρατόπεδο θα αντιμετωπίσουν καταστάσεις φόβου, και αυτό ακριβώς ήθελαν να αποφύγουν.

Ας υποθέσουμε ότι πρέπει να μεταφέρουμε στα λατινικά την ακόλουθη πρόταση:

a. η Σύγκλητος επαίνεσε τον στρατηγό εξ αιτίας της ανδρείας του.

Η επιλογή του κατάλληλου τρόπου εκφοράς του 'αιτίου' πρέπει να γίνει με βάση το βαθύτερο νόημα ή τον απώτερο στόχο της προτάσεως αυτής. Δηλ. πιο συγκεκριμένα:

a1: αν θέλουμε να εκφράσουμε το νόημα πως «η Σύγκλητος τον επαίνεσε, διότι έτσι όριζε ένας γραπτός ή άγραφος κανονισμός», τότε πρέπει να επιλέξουμε την απλή αφαιρετική του αναγκαστικού αιτίου: «*senatus imperatorem virtute sua laudavit*».

a2: αν θέλουμε να εκφράσουμε το νόημα ότι «η Σύγκλητος τον επαίνεσε τον στρατηγό, γιατί ήθελε να τιμήσει την ανδρεία του», τότε θα επιλέξουμε τους εμπροθέτους 'ob/propter+Accus.', ή 'causa / gratia+Gen.': «*senatus imperatorem propter virtutem suam / causa virtutis suae laudavit*».

Συνεπώς είτε μεταφέρουν μια πρόταση από την λατινική στην ελληνική, είτε αντιστρόφως, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή για το βαθύτερο νόημα που εκδηλώνεται, ώστε να γίνεται και η ορθότερη απόδοση του νοήματος.